

schubben & slijm

RAVON nieuwsbrief voor en door vrijwilligers | nummer 22 | december 2014

Zaklamponderzoek rivierdonderpad

Honkvaste jonge gladde slangen

Amfibieënoverzetproject PAD

Nieuwe visatlassen

colofon

Schubben & Slijm is de nieuwsbrief van Stichting RAVON en wordt uitgegeven door de vier grote vrijwilligersprojecten: Meetnet Amfibieën, Meetnet Reptielen, Verspreidingsonderzoek Reptielen en Amfibieën en Meetnet Beek- en Poldervissen. Schubben & Slijm wordt 4 keer per jaar verspreid aan alle waarnemers en monitorders van RAVON.

ISSN (print): 1878-8343
ISSN (digitaal): 1878-8351

Stichting RAVON

Postbus 1413
6501 BK Nijmegen
www.ravon.nl
024-7410600 (Nijmegen)
020-5257331 (Amsterdam)

Adreswijzigingen kunt u doorgeven aan
kantoor@ravon.nl

Foto omslag:

Zwartbekgrondel (Foto: Jelger Herder)

Redactie:

Edo Goverse (NEM Meetnet Amfibieën)
Ingo Janssen (NEM Meetnet Reptielen)
Jan Kranenbarg & Richard Struijk (NEM Meetnet Beek- en Poldervissen)
Jelger Herder (NEM VO Reptielen en Amfibieën)
Kris Joosten

Kopij kunt u sturen naar k.joosten@ravon.nl

Aan deze nieuwsbrief werkten verder mee:

Arco van Strien
Corrie Meijer
Daan van der Elksen
Elfede Schotsman
Frans Reinaerts
Ger Eikholt
Gonnie Loopik
Harm Hofman
Jeanne Haen
Jan Bos
Jan Huneman
Jeanine Aders
Kees Margry
Leo Soldaat
Mai Arets
Marnix de Zeeuw
Rik van Eekelen
Ronald de Boer
Roy Dear
Sander Pruiksmas
Tariq Stark
Wilfried de Jong
Wim van de Heuvel
Yvette van Dijk

Vormgeving - layout:

Pleun van der Linde
Publish Impuls - Cross Media Solutions

Druk: Ten Brink

Deze nieuwsbrief is mede mogelijk gemaakt door:
Centraal Bureau voor de Statistiek, Ministerie van
Economische Zaken, Universiteit van Amsterdam,
RAVON

inhoud

- 3 Redactioneel
- 4 Klimmende amfibieën
- 5 Larf met hydrops
- 5 Neotenie bij kleine watersalamander
- 6 Honkvaste juveniele gladde slangen**
- 7 Levendbarende hagedis op het randje van de Koffieboonplaat
- 8 Doet de rivierdonderpad aan mud skipping?
- 9 Voor mei kruipen twee nieuwe atlassen uit het ei
- 9 Oproep inleveren oude telgegevens meetnet reptielen
- 9 Lovebite hazelworm**
- 10 Zwarte levendbarende hagedis
- 10 Kikker met staart
- 11 HUP Mantelzorg Leefomgeving Zandvoort
- 11 Reddingsplateau voor kikkers
- 12 Richtlijnen voor het zaklampvissen bij de rivierdonderpad**
- 15 Donders waar zijn ze?
- 16 Amfibieënoverzetproject PAD in Leeuwarden**
- 17 Ei-afzetting van gewone pad in de herfst
- 18 Provinciale verspreidingstrends vissen in beeld
- 20 Begin september veel jong leven op Terlet
- 21 Vissenweekend Zeeland geslaagd
- 22 Meldpunt brengt wildlife crime in beeld
- 22 Activiteiten
- 23 Contactpersonen
- 24 In the spotlight: Kaeru

6

9

12

16

Trekvissen vogelvrij in Nederland

Binnenkort wordt de nieuwe Natuurwet, die de Natuurbeschermingswet en de Flora- en faunawet gaat vervangen, in de Tweede Kamer behandeld. De uitgangspunten zijn een goede bescherming van de biodiversiteit in Nederland zonder de lasten te verhogen. Als de insteek die nu in het wetsvoorstel gekozen is wordt doorgezet lijkt vooral het laatste uitgangspunt leidend. Naar een adequate bescherming van soorten lijkt niet goed gekeken. Dit betreft onder andere de groep van trekvissen die over langere afstanden migreren om zich voort te planten of op te groeien. Wereldwijd worden deze soorten bedreigd: populaties van soorten als de steur, zalm en aal, die grote rivieren als de Rijn en Maas vanuit zee optrekken, zijn uitgestorven of dramatisch afgenomen. Hetzelfde geldt voor soorten als kwabaal, barbeel en sneep die binnen rivier- en beeksystemen migreren. De situatie is dankzij de verbeterde waterkwaliteit, het aanleggen van vispassages, habitattherstel en herintroducties de afgelopen decennia iets verbeterd, maar de populaties zijn nog steeds zeer kwetsbaar door menselijke invloeden in riviersystemen. De hoop van RAVON is, dat de trekvissoorten die in de Nederlandse rivieren voorkomen stevig verankerd worden in de nieuwe Natuurwet, zodat de leefgebieden en trekroutes goed beschermd worden tegen negatieve invloeden. Navraag bij het Ministerie van Economische Zaken leert helaas, dat de meeste trekvissoorten in Nederland niet in de nieuwe Natuurwet opgenomen zullen worden. Volgens het ministerie volstaat de Visserijwet voor de bescherming van deze soorten. Middels deze wet worden de trekroutes en leefgebieden echter niet beschermd. Werkzaamheden in rivieren, die nog steeds veelvuldig plaatsvinden, hoeven dus niet getoetst te worden op het voorkomen van deze vissoorten.

Bovendien lijkt de Visserijwet ernstig tekort te schieten in hetgeen waarvoor zij bedoeld is: het beschermen van vissoorten tegen overbevissing. Een schrijnend voorbeeld betreft de rivierprik die, ondanks protest van RAVON, in 2012 in de Visserijwet werd opgenomen waardoor bevinging mogelijk werd. Volgens het ministerie zouden de vangsten, door het instellen van een gesloten tijd, beperkt blijven. Door RAVON werd hierbij de kanttekening geplaatst dat trekvissen zich op bepaalde plaatsen concentreren, zoals bij kustwerken als de Haringvlietsluizen en de Afsluitdijk, waardoor door vissers zeer grote vangsten te realiseren zijn. Dit jaar kregen we hiervan tijdens een internationaal congres over prikken helaas de bevestiging: Engeland blijkt sinds enkele jaren een grote afzetmarkt te zijn voor rivierprikken... Een saillant detail hierbij is dat de visserij op rivierprikken in Engeland juist is teruggeschoefd. Voorzichtige schattingen van de Universiteit van Hull wijzen erop dat in de periode 2011-2012 maar liefst 60.000 rivierprikken (67% totale import) uit Nederlandse wateren geïmporteerd werden. Een voorzichtige schatting volgens de onderzoeker! Het gaat vermoedelijk om een aanzienlijk deel van de dieren die jaarlijks via Nederland de Rijn en Maas optrekken. Het is hierbij extra verontrustend dat er in de periode 2012-2014 zeer weinig, en soms zelfs geen, paaiende rivierprikken op de Nederlandse paalocaties werden waargenomen.

Jan Kranenburg

Bij dit nummer treft u een minicatalogus aan van Vivara Natuurbeschermingsproducten, partner van RAVON. Kijk voor het volledige assortiment op www.vivara.nl

Klimmende amfibieën

De boomkikker is gebouwd om te leven boven de grond en klimt veel. Maar ook andere amfibieën hebben nogal eens de neiging om te klimmen en worden soms op de gekste plekken en hoog in de vegetatie gevonden. Hier een greep uit wat foto's van waarnemingen uit 2014.

Van de zomer kwam deze opvallende melding binnen uit Landgraaf: een groene kikker pontificaal in een (leeg) merelnest! Op 1,6 meter boven de grond was dit nest in klimop gebouwd. (Foto: Frans Reinaerts)

Deze gewone pad zat ongeveer 70 cm hoog in hazelaarhakhout in Zuid-Limburg. (Foto: Elfiede Schotsman)

Deze bruine kikker zat 70 centimeter hoog in de vegetatie. Waargenomen tijdens het zoeken naar boomkikkers, die zich overigens niet lieten zien maar wel van zich lieten horen! (Foto: Rik van Eekelen)

Twee andere opvallende waarnemingen werden rond dezelfde tijd gedaan, ook in Zuid-Limburg maar dan in het bos. Twee Alpenwatersalamanders zaten hoog in de vegetatie... Op de vlucht voor een gevaarlijke schimmel of op jacht? (Foto: Edo Goverse)

Larf met hydrops

Hydrops, ook wel ballonziekte genaamd, wordt sporadisch bij amfibieën in het wild waargenomen. 27 juni jl. werd deze gewone paddenlarf drijvend in een kleine poel in Zuid-Limburg gevonden. Het diertje leefde nog wel, maar was niet erg mobiel en dreef wat aan het oppervlak.

De aandoening ontstaat bij volledige of gedeeltelijke uitval van de lymfhartten, die normaal het lymfevocht rondpompen. De ziekte treedt op bij een tekort aan bepaalde voedingsstoffen, het is dus een gebreksziekte. Als oorzaken worden eenzijdig voedsel en kalkgebrek genoemd, en ook stress verhoogt de bevatbaarheid. Maar de ziekte kan ook veroorzaakt worden door het disfunctioneren van inwendige organen of door huidbeschadigingen.

Edo Goverse

Neotenie bij kleine watersalamander

Tijdens de door ons verzorgde amfibieënexcursie "Amfibieën by night", voor IVN Kerkrade op 20 juni jl. in het gebied de Groene Long in Kerkrade, werd er een afwijkende kleine watersalamander gevangen. De kleine watersalamander werd gevangen in een poel die drie jaar eerder is aangelegd.

Neotene kleine watersalamander met afwijkende staart. Onder- en bovenzijde van de staart zijn duidelijk vergroeid.
(Foto's: Gonnie Loopik)

Omdat de geslachtsorganen ontwikkeld zijn betreft dit zeer waarschijnlijk neotenie. Deze kleine watersalamander vertoonde ook een vreemde vergroeiing aan haar staart. De beide zomen van de onder- en bovenkant van de staart waren met elkaar vergroeid. Voor de rest leek het diertje gezond. Zij had er blijkbaar weinig last van, want ze was toch al een jaar of meer oud.

Corrie Meijer en Mai Arets

Deze kleine watersalamanders is gevangen op 10 oktober jl. Tijdens het schoonmaken van onze twee tuinvijvers ving ik een viertal salamanders: twee Alpenwatersalamanders (larve en vrouwtje) en twee kleine watersalamanders (beide vrouwtjes)! (Foto: Corrie Meijer en Mai Arets)

Honkvaste juveniele gladde slangen

Honkvaste juveniele gladde slangen in pijpenstro. (Foto: Wilfried de Jong)

Op de heide van Mulderskop, ten zuiden van Nijmegen, komen zandhagedis, hazelworm en gladde slang voor. In 2004 trof ik daar bij het monitoren een jong glad slangetje op een zonnig wallekje en in 2006 op precies dezelfde plaats opnieuw twee jongen. In de jaren erna zag ik er wel af en toe zonnende adulten, maar geen juvenielen. Deze zomer lagen er soms wel twee of drie gladde slangen. Waarschijnlijk drachtige vrouwtjes. En ja, op 12 augustus kropen er twee pasgeboren slangetjes rond in hei en pijpenstro. Vlakbij lag een adult, mogelijk de moeder. Meestal verdwijnen de juvenielen al snel en zie je ze niet meer terug. Maar vier dagen later vond ik er nu vier jongen. En na weer drie dagen en heel goed zoeken zelfs zeven, binnen een paar meter van elkaar. De laatste ontdekte waren duidelijk kleiner en donkerder en wellicht van een andere moeder. Met 2 tot 12 jongen per worp (Strijbosch & Van Gelder, 1993) is dat goed mogelijk.

Tot mijn verbazing lagen deze zeven juvenielen de weken daarna steeds precies op hun eigen vaste plekjes. Soms was er eentje niet te vinden of maakte even een ommetje. Vaak lag hij dan even later weer opgerold op z'n vaste stekje. Dat ze zo lang zichtbaar bleven kwam waarschijnlijk door het kille, natte weer in augustus. Zelfs bij 15°C, onstuimige wind en jagende wolken probeerden ze nog wat zonlicht op te vangen. De laatste werd op 1 september gezien, toen het zachte nazomerweer begon. Twee lagen stevast bij elkaar op een zandig hellinkje, drie hadden elk hun eigen pol pijpenstro en twee lagen op een bemest open plekje. De foto laat zien hoe kwetsbaar ze zijn. De beestjes zijn

nauwelijks te zien en blijven onbewegelijk liggen. Iemand die door de hei struint kan ze ongemerkt vertrappen. Feenstra (2000) beschrijft dat boven de 20 °C de pasgeboren jongen snel verdwijnen en als 'losse slangetjes' worden gezien. Maar in koele jaren liggen de juvenielen wel twee weken op exact dezelfde plaats. Vooral wanneer ze laat geboren zijn, in september of zelfs oktober. In de twee weken dat ik de slangetjes bezocht, werden ze geleidelijk wat forser. Juveniele gladde slangen zouden vrijwel uitsluitend jonge hagedisjes eten (Strijbosch & Van Gelder, 1993), maar volgens Arnold & Ovenden (2004) ook wel insecten. Bij de kraamplaats heb ik geen juveniele zandhagedissen gezien en het is nauwelijks voor te stellen dat de minislantjes een hagedisje kunnen verorberen. Wel zag ik dat ze belangstelling hadden voor een vlieg en voor uitvliegende mieren. Wellicht dat ze zich daar de eerste weken mee voeden?

Wilfried de Jong

Meer lezen?

- Arnold, N. & D. Ovenden, 2004. Reptiles & Amphibians of Britain & Europe. London, Harper Collins.
- Feenstra, H., 2000. Nieuwsbrief RAVON Werkgroep Monitoring 19: 3-6.
- Strijbosch, H. & J. van Gelder, 1993. Mertensiella 3: 39-58.

Levendbarende hagedis op het randje van de Koffieboonplaat

Op 4 juli 2014 deed ik een bijzondere waarneming van een levendbarende hagedis. Het beestje zat te zonnen op het terras van de vogelwachtershut bij de Koffieboonplaat. Dit bleek later de meest oostelijke waarneming ooit op Terschelling!

Als vrijwillige vogelwachter bij Staatsbosbeheer breng ik een week per jaar door op de Boschplaat. Op 4 juli genoot ik het voorrecht om vanuit de vogelwachtershut de Koffieboonplaat, het oostelijkste puntje van de Boschplaat, te bewaken. De directe omgeving van deze hut is zeer dynamisch duingebied. In een voorjaarsstorm begin dit jaar, is een flink stuk duin weggeslagen en heeft het zeewater de Boschplaat overstroomd tot aan de rand van de stuifdijk.

De hut staat op een smalle duinenrij met aan de voorzijde uitzicht op de hoogwatervluchtplaats van de Koffieboonplaat en het Amelandergat en aan de achterzijde op een lage duinvallei met een meeuwenkolonie. In 2013 was deze duinenrij nog verbonden met de stuifdijk aan de Noordzeezijde van de Boschplaat, na afgelopen voorjaar (bijna) niet meer. De vegetatie is open, ruig, met verspreid helpollen, zeeraket en groepen distels. Er is veel invloed van wind en zee. Ecologen zouden zeggen: 'Vloedmerkgemeenschap, Associatie van Loogkruid en Zeekraket'. Niet direct een habitat waar je een levendbarende hagedis verwacht.

Hoe het beest daar terecht is gekomen, is de vraag. Meegelift met de vogelwachterskeet, die in de winterperiode bij West-Terschelling gestald wordt? Lijkt niet echt een verklaring. Lopend vanaf de stuifdijk? Oversteken van een meeuwenkolonie lijkt me levensgevaarlijk.

De meest oostelijke levendbarende hagedis van Terschelling. (Foto: Jan Bos)

De dichtstbijzijnde gevalideerde waarneming is 4 kilometer westelijker in de Cupido's polder. Op waarneming.nl is een aantal niet gevalideerde waarnemingen op de kwelder ingevoerd en ook anderen melden waarnemingen van levendbarende hagedis tussen het zeekraal.

Navraag bij boswachter Arjan Zonderland leert dat op Terschelling zowel de levendbarende hagedis (vrij algemeen) als de zandhagedis (minder algemeen) voorkomt. De levendbarende wordt vooral aangetroffen in natte heidevegetaties in de duinvalleien, de zandhagedis zit meer in de drogere vegetaties op de stuifdijk langs de Noordzeekust. Waar de een zit, zit de ander niet. Eerdere waarnemingen zover oostelijk op de Boschplaat zijn hem ook niet bekend.

Blijkbaar zijn levendbarende hagedissen ondernemende pioniers, die vanaf de stuifdijk de kwelder op lopen en overleven op de hogere zandkoppen op de Boschplaat.

Jan Bos

(Foto: Jan Huneman)

Doet de rivierdonderpad aan mud skipping?

Het eerste exemplaar op het droge in een richel van de beschoeiing. (Foto: Edo Goverse)

Weer een rivierdonderpad op het droge. Dit maal een zwanger vrouwtje. (Foto: Daan van der Elsken)

Maxim maakt een foto van een ander exemplaar.

De avond van 5 maart 2013 waren Maxim Blauw, Daan van der Elsken en ondergetekende met zaklamp rivierdonderpadden aan het inventariseren langs de Amstel en het Aarkanaal, gelegen tussen Vrouwenakker en Nieuwveen op de grens tussen Noord- en Zuid-Holland. Met succes werden in zeven km-hokken 19 rivierdonderpadden geteld.

Maar langs de Amstel werd ook iets bizars waargenomen. De Amstel is een oude veenstroom en de oever langst dit deel is beschoeid. Op de overgang tussen water en het oppervlakte is een houten balk gemonteerd. De rivierdonderpad is ook op beschoeiingen te vinden. Dan hangt de soort aan de verticale wand of maakt gebruik van structuren zoals groepjes zoetwatermosseltjes of de spleetjes die er zijn bij de gemonteerde overgangen van de beschoeiing.

Het was een ideale avond: windstil waardoor het water er letterlijk spiegelglad was. Vroeg in het seizoen en geen bootverkeer aanwezig. Perfect dus. Maar het bizarre was om als eerste een rivierdonderpad te zien liggen op het droge in een richel (zie foto 1). Raar maar waar. Foto's gemaakt en met een stokje het nog levende visje het water in geduwd. Maar enkele meters verder werd er weer een rivierdonderpad gevonden, maar dan op de balk! Op een stuk van ruim 100 meter zijn acht exemplaren gevonden op het droge! Ze leefden nog allemaal en lieten bij het terugzetten in het water een vitale indruk achter. Dit kan geen toeval zijn geweest. Daarvoor waren het er te veel op een veel te kort stuk. Met elkaar, en later met anderen, hebben we er over nagedacht hoe dit vreemde fenomeen te verklaren valt. Maar er was dus geen golfslag, geen zuchtje wind en geen boot actief.

Dan resten er twee verklaringen:

- of het waterpeil is plots gezakt (wat mijns inziens onmogelijk is voor zo'n groot watersysteem), of
- de rivierdonderpad heeft actief het droge opgezocht.

Doen ze dan aan *mud skipping*? Op zoek naar voedsel zoals vlokreeftjes zich op dit soort vochtige plekjes kunnen ophouden? In de literatuur staat dat ze het luchtoppervlak mijden.

Ondanks tientallen avonden inventariseren op andere locaties is nooit meer dit fenomeen waargenomen... Wie hier een theorie over heeft, of wie iets gelijksoortigs heeft gezien mag mij altijd mailen!

Edo Goverse (e.goverse@uva.nl)

Voor mei kruipen twee nieuwe atlassen uit het ei

In de winter vertoeven weinigen langs de waterkant. Kou, ijs, brrr. Hoewel, wel een erg goede tijd om er met de zaklamp op uit te gaan. Lekker vroeg donker en zo'n koude neus heeft ook wel wat. En thuis aan de warme chocolademelk!

Een aantal mensen komt deze winter waarschijnlijk minder buiten. Dat zijn de heren en dames die aan visatlassen werken. Daar schijnt het licht tot laat in de avond en worden verspreidingskaartjes bekeken en beschreven. Maar in het voorjaar van 2015 zijn ze klaar, dan verschijnen de atlassen, die van Friesland en Zuid-Holland dit jaar.

Jan Kranenbarg

Lovebite hazelworm

Mijn zoon Serraaat heeft dezelfde "rooie-oren-afwijking" wat betreft natuurzaken als ik. Geregeld komt hij terug uit Spanje, Duitsland of Frankrijk met geweldige verhalen over slangen, rare vogels en gevaarlijke honden die de kuddes van de bergherders

bewaken. Onlangs, voorjaar '14, kwam hij uit het gebied rond Neurenberg met deze foto. Wat dat wel beduidde? Moord in de familie? Lovebite? Of nog iets anders? Hij zocht op internet, ik mailde via een kennis naar auteur Koos van Zomeren die ik vorig jaar ontmoette en waarmee we een orchideeëncursus in de Bruuk bij Groesbeek maakten.

Koos vond het een lovebite. Het mannetje hazelworm heeft het vrouwtje letterlijk in zijn greep. Zal wel "hormoongedaver" zijn. Zoon Serraaat was intussen al tot dezelfde conclusie gekomen. Overigens: Koos heeft een stevig natuur-oeuvre op zijn naam. Als schrijver kan ik hem van harte aanbevelen aan alle natuur liefhebbers. En wil je echt zijn ontmoetingen met hazelwormen meebeleven, lees dan: Het verlangen naar hazelworm, Koos van Zomeren, Arbeiderspers 2013.

Ger Eikholt

OPROEP INLEVEREN OUDE TELGEGEVENS MEETNET REPTIELEN

De invoering van het digitale invoerportaal is niet geheel vlekkenloos verlopen. De laatste twee jaar (2012 en 2013) zijn er aanzienlijk minder gegevens binnen gekomen. Bij deze oproep om die gegevens alsnog op te sturen/in te voeren. Je kunt de monitordata op het papieren formulier aanleveren (te downloaden via www.ravon.nl) maar een mailtje of brief met daarin alle relevante data volstaat natuurlijk ook.

Voor vragen over de invoerportal kunt U bellen of mailen met mij (020-5257332, i.janssen@ravon.nl)

Ingo Janssen

Zwarte levendbarende hagedis

Tijdens mijn werkzaamheden in het Haaksbergerveen op 21 augustus jl. trof ik op een routepaaltje een zonnende zwarte levendbarende hagedis aan. Ben snel weer terug naar de dichtbijstaande auto gelopen om mijn camera te pakken. Deze melanistische hagedis liet zich gelukkig mooi fotograferen dus maar gelijk een hele serie foto's gemaakt. Op 10 april 2008 had ik ook al eens een zwarte hagedis op de foto gezet maar de weersomstandigheden waren anders en het diertje bleef toen

niet zo mooi zitten. Later die avond thuis de foto's bekeken en de aantekeningen van toen erbij opgezocht. Bleek dat de foto gemaakt in 2008 op ongeveer dezelfde plaats was gemaakt. Hooguit een tiental meter uit elkaar, misschien wel het zelfde exemplaar? Hoe dan ook het blijft een mooie waarneming van zo'n zwarte (melanistische) hagedis.

Roy Dear,
Staatsbosbeheer beheerseenheid Salland Twente

Kikker met staart

Deze foto's ontvingen wij via Kees Margry. Ze zijn gemaakt in een tuin te Liempde vlak bij de Dommel. De kikker was best groot (5 cm in totaal, kop-romp 3 cm, staart 2 cm) en het is niet gebruikelijk dat zo'n groot exemplaar nog een staart heeft. Annemarie van Diepenbeek heeft namens RAVON geantwoord dat het bij groene kikkers wel vaker voorkomt dat relatief grote dieren laat aan land kruipen, en ook zo'n grote staart komt incidenteel voor.

Ook was er een vreemde tekening op de borst te zien ('het lijkt wel of hij riemen heeft van een rugzak' als dus de eigenaresse van de tuin). De gekruiste lijnen lijken in ieder geval niet op de paringslittekens die bij amfibieën wel eens op de buik ter hoogte van de oksels, waar een mannetje een vrouwtje te lang in de houdgreep heeft gehad, worden aangetroffen. Mogelijk zijn deze gekruiste lijnen littekens die zijn ontstaan doordat het dier te lang heeft vastgezet, bijvoorbeeld tussen touw, draad, een gaasconstructie of taaie plantenstengels.

We wilden in ieder geval melding maken van deze waarneming in schubben & slijm.

HUP Mantelzorg Leefomgeving Zandvoort

Via dit project probeert Jeanine Aders door middel van het plaatsen van uitklimvoorzieningen te voorkomen dat kleine dieren, en in het bijzonder de hier levende rugstreeppadden, sterven in straatkolken. Het betreft 45 straatkolken in de Keesomstraat te Zandvoort die direct grenst aan het Kraansvlak van Nationaal Park Zuid-Kennemerland.

De Gemeente Zandvoort plaatst sinds 2010 gaas onder de deksels van de straatkolken, maar dit blijkt slechts een tijdelijke oplossing. Het dichtslibben van het gaas zorgt voor verstoppingen met als gevolg wateroverlast en na werkzaamheden met veeg- en/of zuigwagens verzakt het gaas of kan het niet goed worden teruggeplaatst, waardoor dieren alsnog in de put terecht komen.

Omdat de rugstreeppadden hier van februari tot september actief zijn is het plaatsen van een duurzame en permanente aanwezige voorziening in de straatkolken van groot belang. Daarom is in overleg met alle betrokkenen gewerkt aan een uitklimvoorziening die de naam HUP (Hulp Uit Put) heeft gekregen. De HUP bestaat uit 1 stuk en is van duurzaam geperforeerd RVS. Het klimgedeelte is enigszins schuin gezet om het omhoogklimmen makkelijker te maken. De HUP's zijn permanent in de straatkolken bevestigd, waarbij rekening is gehouden met voldoende ruimte voor de werkzaamheden in de kolk met bijvoorbeeld een zuigwagen. De foto's geven een impressie van het project.

Gemeenten hebben weliswaar een zorgplicht voor beschermde diersoorten, maar beschikken niet altijd over de financiële middelen. Dit bijzondere project kon worden gerealiseerd dankzij de financiële steun van Nationaal Park Zuid-Kennemerland.

Jeanine's visie is dat burgers, als mantelzorgers voor hun directe leefomgeving, in overleg met hun gemeente de HUP laten plaatsen. De kosten voor duurzaam materiaal en permanente plaatsing zijn

eenmalig en voor participerende burgers is dit een nuttige investering in de eigen leefomgeving.

En mocht u geen tijd hebben om zelf een HUP te maken, dan kunt u natuurlijk altijd de kikkertrap bestellen op www.vivara.nl

Kris Joosten

HOE KOM IK HIER UIT?

Reddingsplateau voor kikkers

Sinds najaar 2014 is er bij onze samenwerkingspartner Vivara een reddingsplateau voor kikkers te koop.

Het reddingsplateau is de effectieve en eenvoudige oplossing om hulp te bieden aan kikkers en andere kleine dieren als padden, muizen, spinnen en insecten. Wanneer deze dieren in een zwembad of vijver met een steile rand terecht komen is het voor hen vrijwel onmogelijk om er weer uit te komen. Door het speciale reddingsplateau voor kikkers, dat op het water drijft, kan 95% van de dieren zich redden als ze in het water zijn gesprongen. Het plateau is eenvoudig te bevestigen. Plaats het kussen van het reddingsplateau op het water en het andere deel op de rand. De zachte materialen zijn veilig voor kinderen. Afhankelijk van de grootte van het zwembad of de vijver dient u één of meerdere plateaus te plaatsen.

Oproep

RAVON heeft 10 reddingsplateaus ontvangen die we graag willen inzetten voor onderzoek. Heeft u een zwembad of vijver met steile randen, doe dan mee aan dit onderzoek en meldt u aan bij Rolf van Leeningen: r.leeningen@ravon.nl.

Kris Joosten

Do's en don'ts na zonsondergang: richtlijnen voor het zaklampvissen bij de rivierdonderpad

Het vissen met de zaklamp op rivierdonderpad heeft sinds 2011 een vlucht genomen en blijkt een uitstekende methode om deze soort waar te nemen in de oeverzones van meren, kanalen en rivieren. Om tot richtlijnen voor het "zaklampvissen" te komen, is in 2013 en 2014 in samenwerking met het CBS een methodologisch onderzoek uitgevoerd. Het onderzoek moest helderheid geven over de beste periode van het jaar om naar de soort te zoeken en de gewenste zoekinspanning om de soort aan te kunnen te treffen.

Onderzoeksopzet

Gedurende een jaar werd maandelijks op twaalf trajecten met de zaklamp naar rivierdonderpadden gezocht. Hierbij werd onderscheid gemaakt in lengteklassen. Naast rivierdonderpadden werden ook andere waargenomen soorten genoteerd. De trajecten waren verdeeld over de provincies Noord-Holland (3 trajecten), Zuid-Holland (6 trajecten), Gelderland (3 trajecten), Noord-Brabant (2 trajecten) en Limburg (1 traject), en verdeeld over verschillende watertypen, uiteenlopend van grachten en plassen tot kanalen, rivieren en beken. Doorgaans werd ieder traject door twee waarnemers gemonitord (m.u.v. twee trajecten in de Surfplas te Reeuwijk) zodat eventuele verschillen tussen waarnemers vergeleken

De vier Zuid-Hollandse waarnemers (Aaf Verkade, Arjan van der Lugt, Esther Rous en Richard Struijk) na hun expeditie in Leiden. (Foto: F. Hagedoorn)

Traject	Locatie	Watertype	Trajectlengte
Surfplas I	Reeuwijk	plassen	75
Surfplas II	Reeuwijk	plassen	50
Zegerplas	Alphen a/d Rijn	plassen	135
Aarkanaal	Alphen a/d Rijn	kanalen	105
Rijnhaven	Alphen a/d Rijn	havens	125
Kroonbeek (monding Niers)	Milsbeek	beken	75
Maas I	Cuijk	grote rivieren	130
Maas II	Grave	grote rivieren	150
Weespertrekvaart	Amsterdam	vaarten	90
Viaduct A1	Amsterdam	kanalen	80
PEN-eiland	Amsterdam	meren	70
Snoekensloot	Leiden	grachten	43

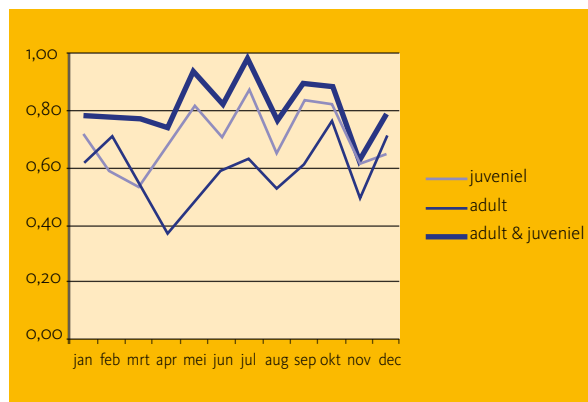
konden worden. Iedere waarnemer begon hierbij aan een zijde van het traject.

Treffen van rivierdonderpad

In vrijwel alle onderzochte watertypen en trajecten is de rivierdonderpad bij elk bezoek waargenomen. In twee trajecten van de Niers, een zijrivier van de Maas ter hoogte van Gennep, werd de soort helemaal niet waargenomen. Aangenomen wordt dat de rivierdonderpad hier verdwenen is door de komst van exotische grondelsoorten, vooral de zwartbekgrondel werd veel in het betreffende traject waargenomen. Andere vissoorten die met de zaklamp tijdens het onderzoek werden waargenomen zijn onder andere baars, pos, brasem, paling en kleine modderkruiper. Het blijkt dat de trefkans voor rivierdonderpadden (volwassen en juveniel samen) constant en hoog is (gemiddeld ca. 81%). Dit betekent dat er het hele jaar door een goede kans is de soort aan te treffen; de trefkans is nooit lager dan 60% (figuur 1). De trefkansen voor de volwassen rivierdonderpadden en juvenielen afzonderlijk zijn lager en minder constant.

Verschillen tussen maanden

Het aantal getelde rivierdonderpadden per traject verschilde tussen maanden, waarbij er in de maanden mei tot en met augustus de meeste dieren werden geteld als gevolg van de

Figuur 1. Maandelijks trefkans voor de rivierdonderpad bij gebruikmaking van zaklamp.

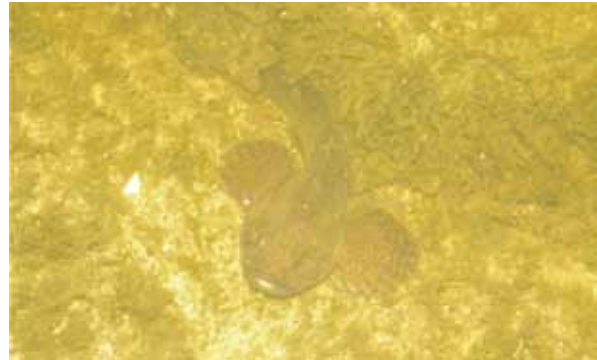
aanwezigheid van juveniele dieren. In de voortplantingstijd zijn minder dieren gezien. Het aantal in een traject waargenomen rivierdonderpadden blijkt niet van effect te zijn op de trefkans van de soort in een bepaalde maand. Dit betekent, samen met de constant hoge trefkans, dat er geen duidelijk beste periode in het jaar te onderscheiden is. Kortom, de zaklampmethode kan jaarrond voor het waarnemen van rivierdonderpadden worden gebruikt.

Traject onder de A1 bij Amsterdam. (Foto: E. Goverse)

Traject Surfplas II te Reeuwijk. (Foto: A. van der Lugt)

Rivierdonderpad op traject Weespertrekvaart bij Amsterdam. (Foto: E. Goverse)

Richtlijnen voor zaklamponderzoek

Op basis van de verkregen resultaten en ervaringen zijn de volgende richtlijnen opgesteld voor het inventariseren van rivierdonderpad met de zaklamp.

Tijd in het jaar

Er kan het hele jaar door geteld worden. Omdat het tijdstip van zonsondergang bepalend is voor het begintijdstip van het zaklampvissen, kan er in de winterperiode eerder begonnen worden. Ook is de mate van oeverbegroeiing en onderwatervegetatie dan minder. 's Zomers is er meer vegetatie waardoor veel locaties gedurende het groeiseizoen minder goed te onderzoeken zijn. De winterperiode leent zich dus het best voor zaklampvissen. Voor RAVON'ers is dit vaak een vrij passieve

periode, doordat reptielen en amfibieën in winterslaap zijn en veel vissen naar dieper water zijn getrokken. De rivierdonderpad biedt dus uitkomst om deze barre tijden goed door te komen.

Weersomstandigheden

Monitoring dient onder gunstige weersomstandigheden plaats te vinden: bij (harde) wind en/of regen wordt het doorzicht dermate beïnvloed, dat geen eerlijk beeld over de aan- of afwezigheid kan worden verkregen. Windstille en droge avonden zijn veruit het meest ideaal.

Aantal telronden en oeverlengte

Bij voorkeur worden twee telronden uitgevoerd waarbij minimaal 100 meter geschikte oeverlengte wordt afgezocht.

Doorgeven lengteklassen en aanwezigheid andere vissoorten

Het is belangrijk om aantallen per lengteklasse en het voorkomen van andere soorten (o.a. exoten) door te geven. Zo krijgen we inzicht in het voortplantingssucces van de rivierdonderpad en de achteruitgang in relatie tot de aanwezigheid van exoten.

Het vangen van dieren, om zeker te zijn van determinatie, kan met een klein aquariumnetje. De rivierdonderpad en marm grondel laten zich op deze manier vrij gemakkelijk vangen. De zwartbekgrondel en Kessler's grondel daarentegen weer niet. Deze laatste twee soorten vertonen duidelijk meer vluchtgedrag dan de rivierdonderpad. Dikwijls lukt het zelfs om de rivierdonderpad met blote handen te vangen.

Zelf tellen?

Lijkt het je ook leuk om 's avonds gewapend met een zaklamp op zoek te gaan naar de rivierdonderpad en andere vissen? Kijk op www.vissen.invoerportaal.nl of er bij jou in de omgeving kilometerhokken zijn die onderzocht kunnen worden of neem contact op met Richard Struijk (r.struijk@ravon.nl) of Edo Goverse (e.goverse@uva.nl).

Essentieel is een goed doorzicht en stenig substraat. (Foto's: Richard Struijk & Martijn Schiphouwer)

Richard Struijk (RAVON), Marnix de Zeeuw (CBS), Edo Goverse (RAVON) & Leo Soldaat (CBS)

Donders waar zijn ze?

Wim van de Heuvel begon in 2006 met het uitvoeren van zaklampinventarisaties en was samen met Jelger Herder ook van de partij bij de uitvoering van het methodologisch onderzoek. Dit gebeurde in een traject dat hij in 2006 ook bezocht had. Ze troffen een verassend aantal vissoorten aan tijdens de maandelijkse schijnrondes. Maar geen rivierdonderpad. Hieronder zijn relaas.

Samen met Jelger Herder heb ik twee trajecten langs de Maas onderzocht in het kader van het methodologisch onderzoek: het ene in de oever van de Maas bij de stadsmuur van Grave die ik in 2006 ook beschenen heb, het andere in de monding van de Kroonbeek die in de Niers uitkomt. In deze prachtige stroom was iedere avond rivierdonderpad te vinden. Onze ogen werden er gestreeld door een ijsvogel die zijn rustplaats had boven de beek. En de laatste ronde zagen wel zelfs een beekprik!

Op het Maastraject bij Grave bleken de veranderingen sinds 2006 groot. Deze plaats was in 2006 een walhalla voor rivierdonderpad. Maar zou de soort er nog zitten met al die exotische grondels? In de auto op weg naar Grave bespreken we wat we aan gaan treffen; zeker zwartbekgrondel, Kesslers grondel, baars, blankvoorn en snoek. Met goede hoop betreden we het traject, met een klembord in de hand, formulier alvast voorbereekt. Ik tel 61 zwartbek, 33 Kesslers, 25 blankvoorn maar geen rivierdonderpad. Op de achtergrond lallende dronken geluiden vanuit de kroeg, het wordt na een tijdje wat rustiger en na de helft van het traject kom ik Jelger tegen. En, een rivierdonderpad gezien? Jelger: "mmh, misschien een vluchtende", terwijl we allebei weten dat ze eigenlijk nooit vluchten. En zo stapelen de avonden zonder rivierdonderpad zich op. We zagen er geen meer, ja misschien een vluchtende

Rivierdonderpad, beekprik en ijsvogel. (Foto's: Jelger Herder)

Amfibieënoverzetproject PAD in Leeuwarden

In 2012 hebben wij (Tariq Stark en Carlijn Laurijssens) in het centrum van Leeuwarden een amfibieënoverzetproject, genaamd PAD, opgezet (zie kaartje).

Langs het riviertje de Potmarge loopt een groenstrook waar gewone pad, kleine watersalamander, bruine kikker en meer- en bastaardkikker voorkomen. En naast de groenstrook loopt een zeer druk fietspad dat verschillende wijken met de binnenstad verbindt. In 2011 viel het ons op dat met name onder de salamanders veel verkeersslachtoffers vielen tijdens de voorjaarsmigratie. Dat kon natuurlijk niet – tijd voor actie! In het voorjaar hebben we met een groep enthousiaste vrijwilligers (studenten), Hogeschool Van Hall Larenstein en de Gemeente Leeuwarden (onder leiding van Gilberto Squizzato) schermen geplaatst en emmers ingegraven om de dieren veilig over te zetten naar hun voortplantingswater. In de drie jaar dat het project loopt zijn al meer dan 1.000 dieren veilig overgezet (zie grafiek)!

Het project heeft vier doelstellingen. 1. Diermanagement-studenten vertrouwd maken met het werken met amfibieën in het veld, soortdeterminatie en bewustwording van de crisis omtrent amfibieën wereldwijd. 2. Het samenbrengen van verschillende partijen met als doel het beschermen van deze urbane populatie amfibieën. 3. Buurtbewoners, inwoners van Leeuwarden en andere partijen bewust maken van biodiversiteit in hun eigen achtertuin. 4. Kinderen van zes tot 14 jaar oud door middel van praktijklessen in het veld bekend maken met “hun” inheemse amfibieën (dit pas sinds 2014).

Sinds de oprichting heeft het project veel aandacht gekregen van de lokale media zoals de Leeuwarder Courant en Omrop Fryslân.

Carlijn Laurijssens legt aan een kleine groep kinderen het verschil uit tussen een pad en een kikker. (foto: Tariq Stark).

Een kleine watersalamander op het fietspad in de Potmarge tijdens de voorjaarstrek. (Foto Tariq Stark).

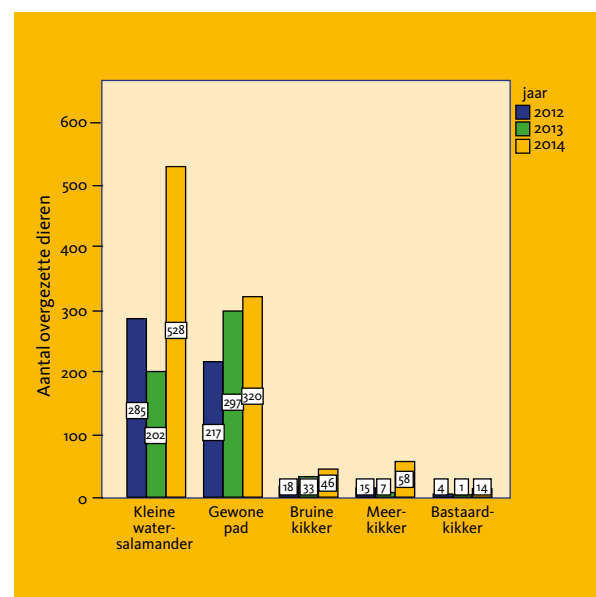

Een kaartje van het projectgebied (zo'n 120 meter) en de ligging daarvan. De voortplantingswateren, het fietspad en de barrières zijn duidelijk aangegeven. (Kaart: Koen van Lieshout).

In 2012 heeft het project de eerste (jury) prijs gewonnen van de eerste “Van Hall Larenstein Golden Globes Award” ooit. Een prijs voor meest innovatieve “groene” project dat geïnitieerd is door studenten buiten het curriculum om.

Ook op de facebookpagina van RAVON hebben de updates door de jaren heen regelmatig gestaan en natuurlijk is het project lid van www.padden.nu.

Sinds dit jaar is het project ook een officiële partner van de grootste organisatie op het gebied van amfibieën conservatie: de IUCN Amphibian Survival Alliance. In het digitale blad “Froglog” van deze organisatie is al reeds drie keer een artikel verschenen over het project (2013 & 2014).

Grafiek: De resultaten van de afgelopen drie jaar per soort weergegeven.

Inmiddels zijn wij gediplomeerd en niet meer woonachtig in Leeuwarden. Met trots kunnen wij melden dat een team van drie Diermanagement-studenten het stokje van ons overneemt en het project gaat coördineren in het voorjaar van 2015 (met behulp van ons en een projectmedewerker van VHL). Dit project is voor studenten en door studenten en dankzij de samenwerking van alle betrokken partijen kunnen we de amfibieën in de Potmarge in de toekomst blijven beschermen! Met dank aan alle vrijwilligers, coördinatoren, Van Hall Larenstein en Gemeente Leeuwarden!

Tariq Stark

MEER LEZEN?

Stark, T. Peereboom, J., Laurijsens. C.C.M., 2014. A newt crossed the road. Three years of a road mitigation project in Leeuwarden, the Netherlands. IUCN Amphibian Specialist Group, Froglog 111: 50-54.

Laurijsens. C.C.M. & Stark. T., 2013. Urban Amphibians and the challenges they face: Connectivity of a small community of amphibians during spring migration in Leeuwarden, the Netherlands. IUCN Amphibian Specialist Group, Froglog. 107: 30-33.

<http://www.tariqstark.com/publications/>

<http://www.amphibians.org/explore/the-partners/pad/>

Ei-afzetting van gewone pad in de herfst

Diep in het Hoekelumse Bos tussen Ede en Bennekom liggen de 'Paddenpoelen'. Ieder voorjaar een toevluchtsoord voor vele honderden padden, bruine kikkers en een enkele verdwaalde groene kikker en kleine watersalamander.* Het krioelt er ook van andere waterbeestjes en dus is het een favoriete plek om met schoolkinderen op zoek te gaan naar het geheimzinnige onderwaterleven.

Zo ook op zaterdag 6 september 2014, toen Joke, Wiebe en Sanne van het IVN-Ede een excursie leidden naar deze plek. Vele kinderen waren op dit evenement afgekomen en met hulp van zoekkaarten konden libellenlarven,

waterslakken en rugzwemmertjes op naam worden gebracht. Na een tijdje zoeken riep een kind enthousiast: 'Ik heb twee padden in mijn netje.' Niet geheel onverwacht voor de mensen die bekend zijn met het paddenoverzetten, hadden deze padden zich aan elkaar vastgeklampt. Het is tenslotte een

instinctieve reactie: ze vormen een amplex. Of had het meisje deze padden als amplex gevangen? We zullen het niet weten. Wiebe haalde het tweetal voorzichtig uit het netje en begon zijn verhaal: 'Zo gauw in het voorjaar een mannetje een vrouwtje ziet, klimt hij op haar rug en gaan ze samen naar het voortplantingswater...' Verder kwam hij niet, want tot ieders verbazing was het vrouwtje intussen op de natte hand van Wiebe begonnen haar ei-snoer af te zetten. Even een lichte paniek, maar toen werd het tweetal toch (voor-)tijdig terug gezet in het dichtstbijzijnde poeltje. Wiebe sprak nog over wat er verder zou kunnen gaan gebeuren, maar dat hebben de kinderen waarschijnlijk niet meer gehoord.

We hebben de padden verder met rust gelaten. Bij navraag bleek het bij RAVON niet bekend, dat padden nog zo laat in het jaar aan voortplanting deden. En of het vrouwtje nu met een lege buik de winter

in gaat, of dat ze nog tijd heeft om in haar lichaam nieuwe eitjes te vormen voor komend voorjaar, is natuurlijk ook niet bekend. Ondanks dat er nog enkele excursies in september en oktober op deze plek zijn geweest, is het niet gelukt om de eisnoeren of eventuele paddennisjes terug te vinden. Het is te hopen voor deze jonkies dat de winter lang op zich laat wachten, des te meer kans hebben ze om te overleven.

Sander Pruiksmá

*Meer over deze plek en haar ontstaansgeschiedenis is te lezen op www.padden.nu > werkgroepen > Gelderland > Ede (Hora est)

Provinciale verspreidingstrends vissen in beeld

In dit artikel gaan we in op de eerste resultaten van het bepalen van provinciale visstrends met *Occupancy-modelling*. De methode is zeer geschikt om data die op verschillende manieren verzameld zijn, zoals de visgegevens van vrijwilligers en de visgegevens van waterbeheerders, gezamenlijk te analyseren. CBS en RAVON richten zich de komende jaren op het verder verbeteren en toepassen van deze nieuwe methode.

Vissen van poldersloten tot grote rivieren

In Nederland wordt het voorkomen van vissen door verschillende organisaties onderzocht. Vrijwilligers helpen hierbij en richten zich met name op de oeverzones van grotere wateren en kleine doorwaadbare wateren. Vooral beken en poldersloten behoren tot hun domein. Het zoeken naar beschermde soorten van ondiep water als beekprik, donderpadden, bittervoorn en modderkruipers is het belangrijkste doel, maar ook de aanwezigheid van de andere aanwezige soorten wordt genoteerd. Er wordt gevestigd met het schepnet en op zicht ('s nachts met behulp van een zaklamp).

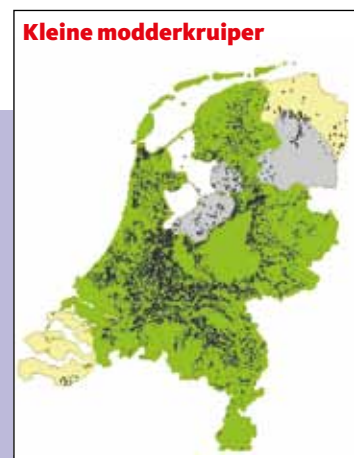
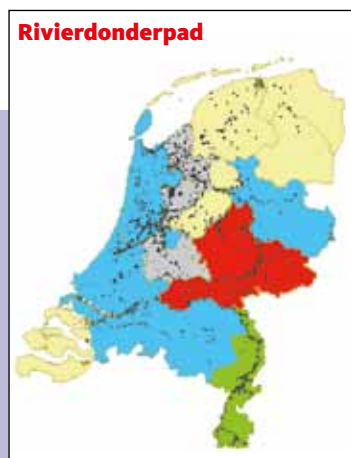
Het monitoren van vissen in grotere wateren, zoals rivieren en plassen, gebeurt door de waterbeheerders in Nederland. Een belangrijk doel hierbij is de ecologische beoordeling voor de Kaderrichtlijn Water. De soortensamenstelling van de visgemeenschap en de aanwezigheid van ecologische gilden zoals plantenminnende en stromingsminnende soorten wordt in kaart gebracht. Er wordt gevestigd met het elektrische schepnet, de zegen en de kuil of kor.

Samenvoegen visdata waardevol

Vanuit de wens een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van het voorkomen van de vissoorten die Nederland rijk is, heeft RAVON in de afgelopen jaren de verschillende visgegevens, waaronder die van waterbeheerders, bij elkaar gebracht. Dit werk heeft mooie resultaten opgeleverd zoals de provinciale visatlassen die de afgelopen jaren verschenen zijn en nog op stapel staan. De dataset bleek zelfs zo groot dat het mogelijk bleek om provinciale verspreidingstrends te berekenen.

Berekeningsmethode

Voor het berekenen van de verspreidingstrends is gebruik gemaakt van occupancy modelling. Deze methode is in Nederland inmiddels met succes toegepast bij onder andere dagvlinders en libellen. Het statistische model maakt onderscheid tussen het wel of niet voorkomen van een soort in een kilometerhok en het waarnemen van de soort, als deze er voorkomt (de trefkans). Met behulp van die trefkansen kan er gecorrigeerd worden voor de onderzoeksinspanning. Dit is belangrijk omdat, als bepaalde hokken bijvoorbeeld gemiddeld beter zijn onderzocht in de loop der jaren, dit leidt tot een schijnbaar hoger aantal kilometerhokken waarin een bepaalde soort voorkomt. Occupancy modellen pikken echter op, dat in zo'n geval alleen de trefkans toeneemt en dat het aantal hokken waarin de soort werkelijk voorkomt niet is veranderd. Om de trefkans per soort te bepalen zijn herhaalbezoeken in een hok gedurende het telseizoen nodig. Het NEM Meetnet Beek- en Poldervissen richt zich onder andere op het uitvoeren van deze herhaalbezoeken.

Trend in verspreiding over de periode 1990 – 2013 voor rivierdonderpad, kleine modderkruiper en biermpje. Rood = afname; groen = toename;

Trends

In het najaar van 2014 zijn de eerste provinciale trendberekeningen uitgevoerd voor de Nederlandse zoetwatervissoorten voor de periode 1990 - 2013. Voor een groot deel van de soorten bleek het mogelijk om significante trends te berekenen. Sommige soorten, bijvoorbeeld beekprik, rivierprik en beekdonderpad, bleken een te beperkte verspreiding te hebben om trends te kunnen bepalen. Figuur 1 laat de uitkomsten voor rivierdonderpad, kleine modderkruiper en biermpje zien.

Rivierdonderpad

De rivierdonderpad laat gedurende de periode 1990-2013 een toename in de provincie Limburg en een afname in Gelderland zien. In het IJsselmeer en Utrecht is de trend onzeker. Voor de provincies Friesland, Groningen en Zeeland waren er onvoldoende gegevens om de trend in verspreiding te berekenen.

De toename in Limburg is waarschijnlijk het gevolg van het verbeteren van de waterkwaliteit en de aanleg van vistrappen in de Maas en haar zijbeken. De soort heeft zich hierdoor weer kunnen uitbreiden nadat deze als gevolg van de slechte waterkwaliteit op veel plaatsen verdwenen was. De afname in Gelderland is veroorzaakt door het oprukken van exotische grondelsoorten. Soorten als zwartbekgrondel en Kesslers grondel hebben de stortstenen oevers in de Rijntakken de afgelopen jaren in rap tempo gekoloniseerd en de rivierdonderpad hierbij verdrongen. De verwachting is dat deze trend zich de komende jaren ook zal voordoen in de andere provincies waar rivierdonderpad in de grote rivieren voorkomt.

Kleine modderkruiper

De kleine modderkruiper is in een groot aantal provincies van Nederland toegenomen in de periode 1990-2013. De soort heeft waarschijnlijk geprofiteerd van de verbetering van de waterkwaliteit sinds het einde van de

Zwartbekgrondel rukt op en verdringt de rivierdonderpad. (Foto: Jelger Herder)

zoetwater en blijkt er in de afgelopen jaren goed in geslaagd leefgebied te koloniseren. Alleen in Drenthe en Flevoland is de trend onzeker, voor Groningen en Zeeland zijn er te weinig gegevens om een trend te bepalen.

Biermpje

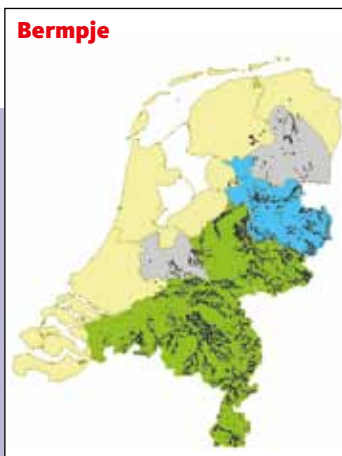
Het biermpje kent een verspreiding die beperkt is tot de hogere zandgronden. Hier laat de soort een toename zien in Gelderland, Noord-Brabant en Limburg. Waterkwaliteitsverbeteringen en de aanleg van vispassages in beken hebben waarschijnlijk geleid tot de uitbreiding van de soort, die in de tweede helft van de 20^e eeuw als gevolg van watervervuiling op veel plaatsen verdween. In Utrecht en Drenthe is de trend onzeker en in Overijssel is de soort stabiel. De verwachting is dat de soort in deze provincies in de toekomst ook een positieve trend zal laten zien.

Toekomst

Het blijkt met occupancy modellen goed mogelijk om voor zoetwatervissoorten provinciale verspreidingstrends te berekenen. Het CBS en RAVON willen de methode in de komende jaren daarom verder toe gaan passen en verbeteren. Bij de huidige berekeningen is bijvoorbeeld nog geen rekening gehouden met de geschiktheid van de gebruikte vangmethoden voor het aantreffen van verschillende vissoorten. In het model kan hier rekening mee gehouden worden door te corrigeren voor de verschillen in trefkans per vangstmethode.

Marnix de Zeeuw (CBS), Jan Kranenburg (RAVON) & Arco van Strien (CBS)

Biermpje

blauw = stabiel; grijs = onzeker; geel = weinig data. (Foto's: Jelger Herder)

Begin september veel jong leven op Terlet

Zo nu en dan komt het ervan en kan ik een dagje mee met Harm Hofman als hij zijn monitoringroutes loopt op zweefvliegveld Terlet. Meestal ben ik zelf aan de oostkant van het vliegveld actief (op de Terletse Heide en in de bermen van de A50).

Maandag 1 september was het zover. Om even over half negen zaten we aan een bakje koffie in restaurant de Thermiekbel, waar besloten werd om eerst de route in het zuiden en vervolgens die in het noorden te gaan lopen. Het weer leek goed voor reptielen en er werd natuurlijk gehoopt op redelijke aantallen adders en vooral juveniele gladde slangen.

Op het vliegveld komen zes soorten reptielen voor en het is natuurlijk leuk als je op één dag alle soorten te zien krijgt. Al snel werden de eerste zandhagedissen, waaronder een aantal juvenieltjes gezien, ook de eerste adder werd door Harm gemeld, gevolgd door een ringslang van bijna 80 cm, die op het punt stond van vervellen.

In het zuiden van het vliegveld bevindt zich een natuurlijk laagte waarin een aantal kleine watertjes, die de weken daarvoor rijkelijk voorzien waren van vers regenwater. Op 28 juli viel er 's middag op het nabij gelegen vliegveld Deelen in een paar buitjes 131 mm neerslag en dat is op deze locatie niet veel minder geweest. Harm had een week eerder al wat larven van de rugstreeppad gevonden en we waren natuurlijk benieuwd of ze nog aanwezig waren. De poeltjes met de rugstreeppadlarven bleven nog even links liggen, de focus lag op het monitoren van de reptielen.

Na nog een adder (een erg fel vrouwtje, dat zo te zien nog jongen moest krijgen) een paar levendbarende hagedissen, een ringslang en veel zandhagedissen, zagen we op de terugweg in eerste instantie bij het poeltje alleen een 50-tal larven zwemmen, enkele stonden op het punt om de kant op te kruipen. Toen we om een paar foto's te maken wat beter keken,

bleken ook een behoorlijk aantal jonge rugstreeppadden het droge opgezocht te hebben (zie bijgaande foto's). Toch altijd weer leuk om die kleine padjes waarvan de gele streep op de rug al een beetje zichtbaar wordt te zien rondscharrelen.

Van de rugstreeppad is het bekend dat ze tot laat in het seizoen nog een voortplantingsronde (of rondes) hebben. Uit literatuur is bekend dat de overlevingskans van laat gemetamorfoseerde rugstreeppadjes gelijk is met de vroege exemplaren, ondanks dat die al veel groter zijn!

Wat later op de dag aan de noordkant van het vliegveld zagen Harm en ik bijna tegelijkertijd een juveniele adder. We liepen op dat moment een meter of tien uit elkaar. Dat ging zo: Ronald: "hey een jonge adder". Harm: "Ja hier ook".

Wat we die dag wel gemist hebben zijn jonge gladde slangen, wel werden door Harm twee volwassen en een bijna volwassen slang gezien en gevangen. Van deze soort werden foto's van het koppatroon (kroontje) gemaakt.

Als laatste nog een opmerking over de groei van vooral de jonge zandhagedissen dit jaar. Ik zelf zag op 5 augustus de eerste jongen, maar natuurlijk waren er al eerder dieren uit het ei gekropen. Toch vroeg Harm op een bepaald moment: "Ronald wat is dit nu, een juvenieltje of een subadult?" We hebben na enig overleg er een juvenieltje van gemaakt, maar ook de weken daarna bleken de jonge zand- en levendbarende hagedissen een behoorlijke groeispuurt te hebben gemaakt.

Harm bij deze nog bedankt voor de geslaagde dag, waarin ik helaas de levendbarende hagedis heb gemist, maar ik was met de overige 5 soorten, de rugstreeppadjes én een vrouwtje gewone pad ook erg tevreden.

Ronald de Boer

De larven en juvenieltjes van de rugstreeppad op 1 september 2014, Terlet. (Foto's: Harm Hofman)

Vissenweekend Zeeland geslaagd

Het RAVON Vissenweekend vond dit jaar plaats van 19 t/m 21 september in het Zeeuwse Burgh-Haamstede. We hebben hier met een keur aan waarnemingsmethoden met een groep van 45 mensen gezocht naar de vissen die deze mooie provincie rijk is. De focus lag hierbij op witte gebieden met weinig informatie over het voorkomen van vissen. Gedurende het weekend werden 43 gebieden geïnventariseerd. Door de aanwezigheid van zowel zout- als zoetwatervissen is een recordaantal van 38 soorten aangetroffen.

Zeeuwse visatlas

In Zeeland wordt momenteel hard gewerkt aan een visatlas dus alle gegevens zijn meer dan welkom. Met name voor de zoutwatervissen waren er nog veel slecht onderzochte uurhokken. Vrijdag in de loop van de avond verzamelden de deelnemers zich op de accommodatie. Stichting Zeeschelp richtte bij aankomst een zout- en zoetwateraquarium in. In deze aquaria konden de deelnemers gedurende het weekend verzamelde vissen plaatsen. Pepijn Calle, coördinator van de Zeeuwse Visatlas, gaf een presentatie over de voorlopige resultaten en werkwijze van de Zeeuwse visatlas en de te bemonsteren locaties van het vissenweekend. Daarna werd door Bend van Broekhoven (Stichting Zeeschelp) een presentatie gegeven over de mogelijk aan te treffen brakwatersoorten en de kenmerken hiervan. 's Avonds is al door een eerste groepje met schepnetten gevist, hierbij werden onder andere riviergrondels gevangen. Riviergrondels waren in dit deel van Zeeland nog onbekend, dus het eerste succes van het vissenweekend was hiermee geboekt.

Van schepnet tot snorkel

Zaterdag werd de groep van circa 45 deelnemers opgesplitst om op verschillende locaties te gaan inventariseren. Er werd gevist met schepnetten, hengels, zegen- en leusnetten, elektrisch en een groepje is gaan duiken/snorkelen. De locaties waren onder andere de Westerschelde, Oosterschelde, Krammer-Volkerak en het Grevelingenmeer. 's Avonds vond de barbecue plaats. Hierna gaf Niels Schrieken een presentatie over de werkwijze van Stichting ANEMOON en de viswaarnemingen die ze zo verzamelen. Hierop volgend vond de jaarlijkse vis-quiz plaats. De winnaar van vorig jaar, Teddy Dolstra, had een ingewikkelde quiz in elkaar gestoken. De quiz werd gewonnen door Jelger Herder. Op zondag werd de groep opnieuw opgesplitst en werden zoutwaterlocaties dicht bij de accommodatie bezocht zoals het Noordzeestrand en Neeltje Jans.

Nieuwe soorten voor Zeeland

Een hoogtepunt was de vondst van een populatie kleine modderkruipers in het Krammer Volkerak (gevangen in vier

De jongste deelnemer Cisco met de grootste vis die tijdens het weekend is gevangen: een zeebaars van 46 cm. (Foto: Jelger Herder)

kilometerhokken). De soort werd hier bij eerdere intensieve bemonstering in 2013 nog niet aangetroffen. Ook de exotische marm grondel (1 individu) werd hier voor het eerst in Zeeland aangetroffen. Hiernaast werden diverse soorten gevangen die nieuw waren voor het betreffende gebied.

Dankwoord

Het weekend is mede gesubsidieerd door Stichting Het Zeeuwse Landschap, het Zeeuwse visatlasproject en RAVON. Voor het verlenen van toestemming om in verschillende gebieden te mogen vissen zijn we Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten dankbaar.

De organisatie bestond dit jaar uit Arthur de Bruin (RAVON), Martijn Schiphouwer (RAVON) en Pepijn Calle (Het Zeeuwse Landschap). Het duikgedeelte werd georganiseerd door Niels Schrieken (Stichting ANEMOON). We willen alle deelnemers van het vissenweekend en de organisatie hartelijk bedanken voor hun inspanningen!

Het verslag is te downloaden op www.ravon.nl > RAVON Actief > Activiteiten > Vissenweekend

Bas de Maat

Meldpunt brengt wildlife crime in beeld

Oproep aan natuurliefhebbers om wildlife crime te melden

Vernietigde dassenburchten, kapotmaken van eieren, vergiftigde vossen, omgezaagde nestbomen. Dit zijn slechts enkele voorbeelden van misdrijven tegen in het wild levende dieren, oftewel wildlife crime. Uit heel Nederland komen voorbeelden binnen dat dieren moedwillig gedood of gevangen worden of dat hun nesten vernield worden. Waarschijnlijk is dit slechts het topje van de ijsberg. Om dit probleem tegen te gaan is het meldpunt Wildlife Crime opgericht. Het meldpunt doet een oproep aan alle natuurliefhebbers om ogen en oren open te houden in het veld en melding te doen als je vermoedt dat er sprake is van wildlife crime.

Meldpunt sinds juni in de lucht

Hoe vaak en waar wildlife crime plaatsvindt, is nog onduidelijk. Daarom is afgelopen juni het burgermeldpunt Wildlife Crime opgericht. De bedoeling is om hiermee de aard en omvang van wildlife crime in Nederland in kaart te brengen. Projectleider Arnoud de Vries: "Pas als je weet hoe groot het probleem is kun je er wat aan doen. Met het meldpunt Wildlife Crime willen we mensen informeren over wildlife crime en een representatief inzicht krijgen van waar wat gebeurt en in welke omvang. Ook willen we opsporingsinstanties en overheden voorzien van informatie zodat zij gericht actie kunnen ondernemen. Het is een ieders verantwoordelijkheid om te zorgen voor onze mooie natuur en de dieren die daar leven. Bovendien is het verstoren, doden of vangen van wilde dieren strafbaar".

Melden van vermoedelijke wildlife crime

Iedereen die vermoedt dat er sprake is van wildlife crime kan dit doorgeven via www.wildlifecrime.nl. Het meldpunt is nadrukkelijk bedoeld voor in het wild levende dieren die vallen onder de Flora en Faunawet.

Wanneer er sprake is van gif of een vergiftigd dier, meld dit dan ook bij de politie via het telefoonnummer 0900 8844.

Dit in verband met de veiligheid van mens en dier. Andere spoedgevallen van wildlife crime of liever telefonisch melden? Dit kan via het telefoonnummer 144.

Wat gebeurt er met wildlife crime meldingen?

Met de meldingen kunnen we in kaart brengen waar de meeste wildlife crime plaatsvindt, welke dieren slachtoffer zijn en hoe vaak het plaatsvindt. Met die gegevens wordt een actieplan gemaakt om wildlife crime tegen te gaan. Alle meldingen van wildlife crime zijn dus erg waardevol!

Binnengekomen meldingen komen terecht bij een opsporingsambtenaar in de buurt van de plek waar het (vermoedelijke) misdrijf heeft plaatsgevonden. Dit kan een buitengewoon opsporingsambtenaar (BOA) of een politiefunctionaris zijn. Deze opsporingsambtenaar probeert de dader(s) in de kraag te vatten.

Achter de schermen wordt nog steeds druk aan het meldpunt gewerkt. Het burgermeldpunt Wildlife Crime is een project van de Friese Milieu Federatie ondersteund door/in samenwerking met de Gelderse Natuur en Milieufederatie, Natuur en Milieufederatie Groningen, Natuur en Milieu Overijssel, Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland, Staatsbosbeheer, KNJV, Vogelbescherming, Prins Bernard Cultuurfonds en provincies.

Voor wie meer wil weten over wildlife crime, een melding wil doen, of een vraag wil stellen, zie: www.wildlifecrime.nl.

Yvette van Dijk

Activiteitenoverzicht

Datum	Aanvang	Locatie	Titel
14-05-2015	10.00 u	Amerongen	Hemelvaartweekend RAVON
september/oktober	19.00 u	volgt	Vissenweekend RAVON
14-11-2015	10.00 u	Nijmegen	RAVON-dag 2015

Er zullen de komende maanden weer veel excursies en andere activiteiten gepland worden: kijk voor actuele informatie op de activiteitenpagina op de RAVON website!

Wilt u uw activiteit(en) opnemen in deze nieuwsbrief, geef dit dan door aan de redactie: k.joosten@ravn.nl

Contactpersonen

Regiocoördinatoren en Werkgroepen (gesorteerd op voornaam)

Projecten

Naam	Regio/werkgroep	Contactgegevens	MA	MR	VO RA	MV
Antje Ehrenburg	Duinen Waternet	antje.ehrenburg@hccnet.nl 023 5248391	■	■		
Arnold van Rijsewijk	West-Brabant	a.rijsewijk@ravon.nl 024 7410600		■		
Arthur de Bruin	Vissenwerkgroep Overijssel	a.debruin@ravon.nl 024-7410602				■
Carla van der Maas	Het Gooi	carlavandermaas@live.nl 06 38393861	■			
Conn Barrett	Duinen Zuid Holland	connbarrett@yahoo.com 071 5790341		■		
Dick van Dorp	Drenthe & Groningen	dvandorp@home.nl 0593 525620		■		
Domin Dalessi	Noordoost-Brabant	d.dalessi@onsbrabantnet.nl 040 2855216		■		
Edo Goverse	Werkgroep Noord-Holland	e.goverse@uva.nl 020-5257331	■		■	■
Fabrice Ottburg	Werkgroep Poldervissen	fabrice.ottburg@wur.nl 06 51527364				■
Gerrit Kolenbrander	Gelderland	g.kolenbrander@versatel.nl 06 42900618	■	■	■	
Gert Jan Blankena	Vissenwerkgroep De Prik	g.blankena@upcmail.nl				■
Hans Eckhardt	Werkgroep KNNV Walcheren	jeckh@zeelandnet.nl			■	
Jeroen Huisman	Vissenwerkgroep Groningen/Drenthe	jeroenhuisman@hotmail.com				■
Jeroen Reinhold	Flevoland	reinhold@landschapsbeheer.net 0320 294939		■		
John Melis	Friesland	johnmelis@chello.nl 06 46524630	■		■	■
Kees Musters	Werkgroep KNNV Walcheren	cjmmusters@zeelandnet.nl			■	
Leon Wieteler	Twente	leonwieteler@chello.nl 0545 473185		■		
Martin Albers	Twente	ravon@concepts.nl 06 38229941	■		■	
Martin Melchers	Omgeving Amsterdam	martmelchers@gmail.com 020 6650925		■		
Matthijs de Vos	Gelderse vissers	geldersevissers@gmail.com 06 24495775				■
Michel Kapelle	Noordwest-Brabant	mawkapelle@gmail.com 06 22984575	■			
Paul vd Linden	PWN Noord-Holland	paul.vd.linden@pwn.nl 06 51419637	■	■		
Pedro Janssen	Adderonderzoek NL	pedro@plex.nl 0478 514805			■	
Pepijn Calle	Vissenwerkgroep Zeeland	p.calle@hetzeeuwselandschap.nl 0113-569110				■
Richard Struijk	Visatlas Zuid-Holland	r.struijk@ravon.nl 024 7410607				■
Ruud Luntz	Duin en Kruidberg	r.luntz@natuurmonumenten.nl 06 54295218		■		
Sander Hunink	Noordoost-Brabant	s_hunnik@hotmail.com 06 18370282			■	■
Stephan Huijgens	Limburg	danzigiv@gmail.com 06 53325705	■		■	
Ton Lenders	Limburg	tlenders@hetnet.nl 0475 537045		■		
Vincent van der Spek	Duinen Waternet	vincent.van.der.spek@waternet.nl 020 608 75 75		■		
Wim Andela	Friesland	w.andela@kpnplanet.nl 058 2882693		■		
Wim vd Heuvel	Noordoost-Brabant	wam.heuvel@home.nl 06 14425177	■		■	
Wim de Wild	Utrecht	wim.de.wild@ziggo.nl 030 6963771	■	■		

- MA = Meetnet Amfbiëen
 MR = Meetnet Reptielen
 VO RA = Verspreidingsonderzoek Reptielen en Amfbiëen
 MV = Meetnet Beek- en Poldervissen

Kaeru

Origami, Japanse papiervouwkunst is mijn grote passie. Als er een papiertje binnen handbereik ligt, verandert dat al snel in een gevouwen bloem of dier, zoals deze kikker (Kaeru)

Waar komt het vandaan?

ORI is het japanse woord voor vouwen

KAMI is het japanse woord voor papier.

Papier werd voor het eerst in China gemaakt in het begin van onze jaartelling. In de loop der tijden heeft men in Japan de ontelbare mogelijkheden van papier ontdekt.

Het papier kwam in de tempel goed van pas. Voor feesten en erediensten werden prachtige vouwsels gemaakt, ze waren eerst nog niet zo moeilijk, maar van lieverlee werden

de versieringen steeds ingewikkelder en zo ontstond er in kloosters en tempels een hele vouwcultuur. Eerst ontstonden de traditionele modellen, zoals de sanbo (offerdoosje), de Tzuru (kraanvogel), de kusudama (feestballon) en de Noshi (geschenkwikkel). Later ontstonden er allerlei dieren en bloemen.

Er zijn vouwsels die bij die seizoenen hoorden zoals de kersenbloesem voor de lente, de dennenboom en de kraanvogel voor de winter. En er zijn vouwsels die bij de traditionele feesten horen, zoals de Hina-pop voor het meisjesfeest op 3 maart, en de karper voor het jongensfeest op 5 mei. Vooral door die feesten vond origami langzamerhand ook zijn weg naar het volk en op een gegeven moment was de stap naar allerlei andere van papier te vouwen figuren niet zo groot meer.

Sinds 1945 vindt origami steeds meer aanhangers in Nederland en in de rest van Europa, en tot op heden wordt deze kunst van het vouwen nog steeds enthousiast beoefend.

Jeanne Haen

Jeanne Haen heeft deze 'Kauru' (kikker) gevouwen door gebruik te te maken van de Japanse papiervouwkunst Origami. De kikker heeft in Japan een speciale betekenis: 'terugkeer naar'.